

แนวทางการพัฒนาบ้านโคกกระชาย อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา
เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
The Development Guideline of Khok Krachai Village,
Khonburi District, Nakhon Ratchasima Province as
a Cultural Tourism Destination

การุณย์ ศุภมิตรโยธิน*

Karun Suphamityotin*

Received : February 2, 2022

Revised : June 22, 2022

Accepted : June 28, 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจวิเคราะห์ทุนมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ชุมชนโคกกระชายผ่านการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม วิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชน พร้อมทั้งศึกษากลไกการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากการสำรวจมรดกทางวัฒนธรรม ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากปราชญ์ชาวบ้าน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาพื้นที่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวด้วยแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม ความสนใจด้านการท่องเที่ยว ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกและข้อเสนอแนะในการพัฒนารวมถึงการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวแทนทุกภาคส่วน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน แนวทางการพัฒนาบ้านโคกกระชายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีดังนี้คือ 1) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมโดยรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนเพื่ออนุรักษ์สืบสานและนำไปใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว 2) การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและการจำลองพื้นที่วัฒนธรรมขึ้นใหม่ ได้แก่ การฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ เช่น สะพานข้ามลำแชะและหนองไทร เพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชื่อมโยงกับสะพานไม้เดิม การอนุรักษ์เรือนโคราชโดยปรับเปลี่ยนเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชายเพื่อเป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว 3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงทัศนียภาพและการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค 4) การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ครบวงจร 5) กลไกการขับเคลื่อนโดยกลุ่มภาคีอนุรักษ์พัฒนาสะพานไม้ร้อยปีซึ่งเป็นตัวแทนจากแต่ละภาคส่วน

* หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา นครราชสีมา ประเทศไทย 30000

* Bachelor of Architecture Program in Architecture, Faculty of Industrial Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Nakhon Ratchasima, Thailand, 30000

Corresponding Author E-mail: karun_ink@yahoo.com

(บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง โครงการพัฒนาพื้นที่บ้านโคกกระชาย อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยกลไกการพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม)

ในชุมชน พร้อมกับการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการวางแผน กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาพื้นที่ชุมชนและพื้นที่วัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรม แนวทางดังกล่าว จะทำให้บ้านโคกกระชายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์แบบ นำไปสู่การสร้างรายได้ อันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กระจายอย่างทั่วถึง เป็นการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนทางเศรษฐกิจชุมชนอย่างแท้จริง

Abstract

The objective of this research is to explore and analyze the cultural heritage related to way of life linked to the Khok Krachai community through cultural mapping. The research analyzes the potential of the development and proposes a guideline for the development of the community area as well as studying the development mechanisms for a sustainable cultural tourism destination. The research process consists of exploring the cultural heritage, studying the local history from local scholars, collecting information on area development policies that are promoted for community tourism by relevant agencies. The research team has distributed a survey of tourists' opinions with questionnaires to obtain information on behavior, interests and needs of facilities in order to determine projects for development. We have also organized a potential analysis forum (SWOT) and brainstorming (Focus group) from representatives of all sectors. The development of Ban Khok Krachai as a cultural tourism destination is carried out as follows: 1) The development of a cultural map by cataloguing the elements of cultural heritage within the community for conservation, continuation and utilization for tourism. 2) Exploring and developing existing cultural space to be suitable for tourism activities and possible reconstruction of cultural space. For example, the restoration of historical areas such as the bridge over Lam Chae and Nong Sai, to create a new tourist attraction linked with the old wooden bridge. Conservation of the Korat house by turning it into a cultural arts center, including building a learning center for Khok Krachai people as a tourist service point. 3) Developing tourism facilities such as landscaping and infrastructure improvement. 4) Promoting cultural activities such as the creation of a learning center for local wisdom, continuing the tradition and culture creation of comprehensive tourism activities. 5) The creation of a mechanism by the partnership of conservation and development of a hundred-year wooden bridge, which is represented by each sector in the community. We will coordinate along with the other agencies involved in planning, establishing development policies and guidelines in aspects such as: area-based development, cultural space development, cultural product and cultural service development, to make Ban Khok Krachai a perfect cultural attraction. This development effort will result in generating income from tourism activities that is widely distributed, creating wealth and a sustainable economic community.

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนาพื้นที่ บ้านโคกกระชาย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Keywords: Area-based development, Khok Krachai village, Cultural tourism

บทนำ

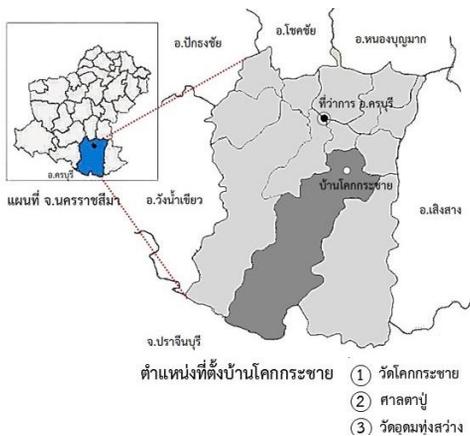
บ้านโคกกระชาย อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีการอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับร้อยปี จึงมีมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นธรรมชาติ ประเพณีพิธีกรรม ศิลปะหัตถกรรม วิถีชีวิตเกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับนิเวศวัฒนธรรมข้าว รวมถึงสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต เรือนโคราช โดยเฉพาะสะพานไม้ร้อยปี ซึ่งได้รับการรักษาไว้และถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากตั้งอยู่กลางทุ่งนาที่มีสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม จึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีหลายหน่วยงานดำเนินโครงการหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวก็ตาม แต่โครงการที่ผ่านมายังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากหลายเหตุปัจจัย ได้แก่ การขาดการจัดการพื้นที่บริเวณโดยรอบสะพานไม้ให้เหมาะสมต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ปัญหาภาวะทางฝุ่นจากการสัญจรของรถบนถนนลูกรังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการขาดความต่อเนื่องในการพัฒนา จึงยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้ง มรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนหรือหน่วยงานที่เข้ามาดูแลขาดความรู้ในการพัฒนาและจัดการพื้นที่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่บ้านโคกกระชายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ สสำรวจวิเคราะห์ทุนมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม วิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว พร้อมทั้งศึกษากลไกการพัฒนา การวิจัยนี้จะทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมของตนนำไปสู่การอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาต่อไป อีกทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้บ้านโคกกระชายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เป็นการสร้างอาชีพและกระจายรายได้สู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง

การดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิจัยดำเนินการวิจัยมีดังนี้ 1) การสำรวจวิเคราะห์มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม โดยการสำรวจและบันทึกภาพมรดกทางวัฒนธรรม การสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ หัวหน้าชุมชน เกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิต ซึ่งฐานข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ประเมินศักยภาพพื้นที่และเป็นต้นทุนในการกำหนดแนวคิดและสร้างความเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นและการสัมผัสวิถีชีวิตชนบท 2) การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนที่ผ่านมา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้กำหนดทิศทางการพัฒนา 3) การสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวด้วยแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและความสนใจด้านการท่องเที่ยว ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก และข้อเสนอแนะสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา 4) การจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากตัวแทนทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานราชการ ภาคประชาชน องค์กรอิสระ และสถานศึกษา เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่และการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งข้อมูลส่วนนี้จะถูกนำไปวิเคราะห์ด้วยเทคนิค SWOT Analysis เพื่อให้ได้มาซึ่งทิศทางการกำหนดกลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ภูมิหลังบ้านโคกกระชาย

1) **ภูมิปัญญาการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตชาวโคกกระชาย** ชาวโคกกระชายเป็นกลุ่มคนเชื้อสายไทยโคราช ที่อยู่อาศัย ณ บริเวณที่ตั้งปัจจุบันมาหลายชั่วอายุคน บรรพบุรุษของชาวโคกกระชาย คือ กลุ่มชาวบ้านกระโทก (คนในพื้นที่ อ.โชคชัย ในอดีต) อพยพมาตามลำแจะเพื่อมาบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ บางกลุ่มได้ตั้งบ้านเรือนชั่วคราวบริเวณลำแจะ แต่เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเกิดน้ำท่วมบ่อยในช่วงฤดูฝน ชาวบ้าน ในรุ่นถัดมาจึงย้ายมาตั้งรกรากบริเวณตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบัน เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เป็นโคกหรือเนินสูงน้ำท่วมไม่ถึง ชาวโคกกระชายมีแนวคิดในการเลือกตำแหน่งที่ตั้งชุมชน โดยพิจารณาจากปัจจัยหลักที่เอื้อต่อการดำรงชีพด้วย วิถีเกษตรกรรม 3 ด้าน อันได้แก่ ที่ลุ่มเพื่อทำนา ที่ดอนเพื่อตั้งที่อยู่อาศัย และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำแจะ) นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดองค์ประกอบพื้นฐานของชุมชน คือ การสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การตั้งศาลาป่า โดยเชื่อว่าจะช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองคนในชุมชน อีกทั้งยังมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มกระจุกตัวอยู่ที่ดอน ซึ่งที่ลุ่มโดยรอบถูกจัดสรรให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และมีการกำหนดพื้นที่สาธารณะสำหรับการใช้ประโยชน์และประกอบกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อาทิเช่น การขุดสระน้ำภายในวัดเพื่อใช้อุปโภคบริโภค การกำหนดที่ตั้งป่าช้าเพื่อประกอบพิธีฌาปนกิจร่างของ ผู้ล่วงลับ และการสร้างสะพานไม้เพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมต่อไปยังหมู่บ้านอื่น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสัมพันธ์กับการดำรงชีพด้วยวิถีสังคมเกษตรกรรมตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านมาจนถึง ปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ที่ตั้งและผังชุมชนโคกกระชาย

ที่มา: ดัดแปลงจาก กองคลังแผนที่ กรมแผนที่ทหาร, (ม.ป.ป.)

2) **มรดกทางวัฒนธรรมของชาวโคกกระชาย** บ้านโคกกระชายมีมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.1) **สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ** บ้านโคกกระชายตั้งอยู่ในตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่มีสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์สวยงาม ซึ่งทางฝั่งทิศตะวันตกของชุมชนเป็นทุ่งนาโล่งกว้างที่มีฉากหลังเป็นเทือกเขายาวตลอดแนว มีป่าไม้

ลำน้ำธรรมชาติ ธารน้ำทั้งขนาดใหญ่และเล็ก สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าทั้งในการดำเนินชีวิตด้วยวิถีเกษตรกรรมและเป็นทรัพยากรในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.2) สถานที่สำคัญและสิ่งก่อสร้าง เนื่องด้วยบ้านโคกกระชายมีการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน จึงเกิดสถานที่และสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองการใช้งานร่วมกันซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือสร้างเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาของคนในชุมชน ได้แก่

2.2.1) พิพิธภัณฑสถานบ้าน ตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านโคกกระชายโนนคุ้มเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ภายในจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ อุปกรณ์การเกษตร วัตถุศิลปะวัฒนธรรม และภาพถ่ายเก่าที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นในอดีต

2.2.2) วัดโคกกระชาย เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อมกับการก่อตั้งหมู่บ้าน ภายในวัดมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ ศาลาการเปรียญที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลังซึ่งชาวบ้านร่วมกันก่อสร้าง ภายในศาลามีกลองเพลเก่าแก่ขนาดใหญ่ ซึ่งแต่เดิมเคยใช้ตีบอกเวลาหรือเรียกชาวบ้านมาประชุมรวมกัน นอกจากนี้ยังมีธารน้ำขนาดใหญ่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น

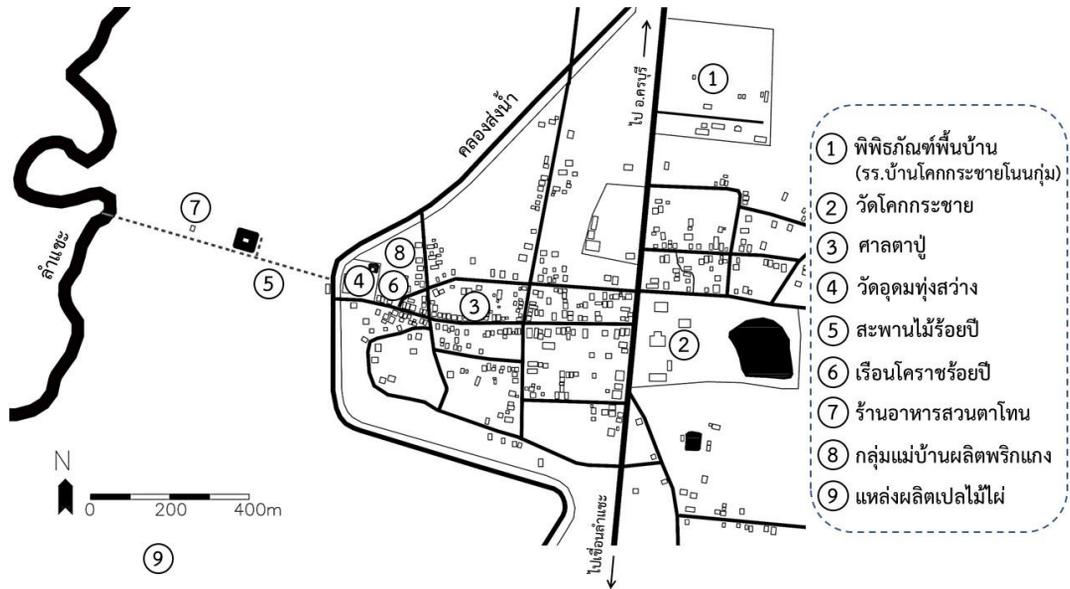
2.2.3) ศาลตาปู่ เป็นสถานที่แห่งความศรัทธาประจำหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่สถิตของพ่อเฒ่าขุนช่อง พ่อเฒ่าขุนด่าน และพ่อเฒ่าคงพินม้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาคุ้มครองคนในชุมชน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีชาวบ้านจะร่วมกันประกอบพิธีเลี้ยงศาลตาปู่ด้วยอาหารคาวหวานและการละเล่นรำไท่น (ชรินทร์ ศรีวงษา, 2563)

2.2.4) วัดอุดมทุ่งสว่าง เป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ณ ตำแหน่งที่ตั้งของวัดโคกกระชายเดิม (ซึ่งย้ายออกไปสร้างใหม่บริเวณริมถนนใหญ่) ภายในวัดมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ โบสถ์กลางน้ำ ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่มีความร่มรื่น นอกจากนี้ภายในศาลาเอนกประสงค์ของวัดยังมีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชาย ซึ่งเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และจุดบริการนักท่องเที่ยวที่สามารถเดินต่อไปยังสะพานไม้ร้อยปีได้สะดวก

2.2.5) สะพานไม้ร้อยปี เป็นสะพานไม้ที่ทอดยาวกลางทุ่งนา สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2468 โดยความร่วมมือระหว่างผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นกับพระสงฆ์และลูกบ้าน เพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างบ้านโคกกระชายกับบ้านตะกุดใหญ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ชาวโคกกระชายบางส่วนอพยพไปบุกเบิกพื้นที่ใหม่เพื่อทำเกษตรกรรม (สมิคร สถิตินิลรัตน์, 2563) สะพานไม้แห่งนี้เป็นที่ตั้งเส้นทางสัญจรหลักของคนทั้งสองหมู่บ้าน เป็นแหล่งรวมกิจกรรมการดำรงชีพตามวิถีสังคมเกษตรกรรม และเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและธรรมชาติ เนื่องจากเป็นสะพานไม้เก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของ จ.นครราชสีมา

2.2.6) เรือนโคราชเป็นเรือนพื้นถิ่นของชาวโคกกระชายที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะรูปแบบเรือนสามจั่วและเรือนสองจั่วที่มีองค์ประกอบโครงสร้างหลังคาแตกต่างจากที่อื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานเทคนิคการก่อสร้างแบบเก่าและใหม่เข้าด้วยกันอย่างลงตัว อีกทั้งมีลักษณะเฉพาะของฝาเรือนที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านรูปแบบและระบบการติดตั้งจนเกิดลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ โดยจัดวางตำแหน่งช่องหน้าต่างให้สัมพันธ์กับลวดลายของฝาและตกแต่งช่วงล่างของหน้าต่างด้วยการแกะสลัก สะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของช่างท้องถิ่นในการตอบสนองทั้งประโยชน์ใช้สอยและความงามไปพร้อมกัน (การุณย์ ศุภมิตรโยธิน, 2563)

2.2.7) สวนตาโชน ตั้งอยู่ตอนปลายของสะพานไม้ร้อยปี เป็นร้านอาหารสไตล์คาเฟ่แบบวิถีชนบทพื้นที่โดยรอบเป็นสวนที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้โดยอนุรักษ์พืชพันธุ์ท้องถิ่น การจัดทำแปลงสาธิตการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวคิด “โคก-หนอง-นา โมเดล” (ปัญญา แยมกระโทก, 2563)

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนบ้านโคกกระชาย

ภาพที่ 3 มรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนบ้านโคกกระชาย

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ แหล่งผลิตพริกแกงและงานจักสาน คติความเชื่อที่สัมพันธ์กับวิถีวัฒนธรรมข้าวโดยการประกอบพิธีกรรมตามช่วงฤดูกาล ประเพณีประจำปีที่สำคัญต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา บุญเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะงานลอยกระทง ซึ่งมีการประกวดกระทง การออกร้านค้า การแสดง และการประดับตกแต่งสะพานไม้ร้อยปี

แนวทางการพัฒนา

การวิเคราะห์ศักยภาพ การสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ทำให้ได้ข้อสรุปในการกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ดังนี้คือ ควรจัดทำแผนที่วัฒนธรรมโดยรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน ควรฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์และสร้างพื้นที่วัฒนธรรมขึ้นใหม่ โดยพัฒนาเป็นจุดแวะพักถ่ายภาพ ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ปรับภูมิทัศน์และรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบสะพานไม้ ควรพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นซึ่งบริหารจัดการโดยชุมชน และควรตั้งคณะทำงานร่วมกันที่เป็นตัวแทนจากหลายภาคส่วน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่และชุมชน โดยส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วม แนวทางการพัฒนาสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม แผนที่วัฒนธรรมเป็นฐานข้อมูลที่บ่งชี้ถึงการมีอยู่ของมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม บริการวัฒนธรรม การวางผังชุมชน และการสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์สืบสานมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่แล้วยังนำไปใช้พัฒนาเป็นแผนที่ท่องเที่ยวได้อีกด้วย โดยแสดงตำแหน่งสถานที่สำคัญและข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน อีกทั้งยังบอกที่ตั้งสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และโฮมสเตย์ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาทำกิจกรรมภายในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการพักค้างคืนในโฮมสเตย์ เป็นการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง

ภาพที่ 4 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านโคกกระชาย

2) การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม บ้านโคกกระชายมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่สถานที่เหล่านั้นยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงควรที่จะพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมแต่ละแห่งให้ตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

2.1) การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะสะพานไม้ร้อยปีที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ซึ่งควรมีการจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณจุดลงสะพานไม้ โดยรักษาสภาพพื้นที่เดิมไว้และคำนึงถึงข้อกำหนดของเขตควบคุมตามกฎหมาย เช่น การปรับสภาพพื้นผิวถนนเลียบลองส่งน้ำ การติดตั้งจรรยาทางข้ามและกำหนดที่จอดรถให้ชัดเจน ซึ่งเป็นการจัดระเบียบพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการสัญจรแก่นักท่องเที่ยว การสร้างความร่มรื่นสวยงามด้วยต้นไม้ และประดับตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้ประดับประจำถิ่นที่ดูแลรักษาง่าย การขยายจุดชมวิวกว้างและยาวขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ควรสร้างศาลาไม้สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนและหลบแดดหลบฝน ซึ่งใกล้เคียงศาลาควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ป้ายแสดงข้อมูลสะพานไม้และแผนที่ท่องเที่ยว โคมไฟส่องสว่าง ถังขยะแบบแยกประเภทเพื่อจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้ การออกแบบอุปกรณ์ตกแต่งบริเวณจุดชมวิควรสื่อถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทั้งการกำหนดรูปแบบ โทนมสี และการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ควรมีการจัดการพื้นที่ การปรับปรุงภูมิทัศน์และติดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณศาสนาคาร สถานที่แห่งความศรัทธา และแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนด้วยเช่นกัน

2.2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่วัฒนธรรมโดยจำลองขึ้นใหม่ เป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและฟื้นฟูสถานที่ที่เคยมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อเป็นอนุสรณ์แสดงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพิ่มขึ้นจากเดิม ได้แก่

2.2.1) การฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ โดยการจำลองขึ้นใหม่ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของตน ทั้งนี้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีส่วนช่วยให้รู้จักตัวตนและสร้างสำนึกท้องถิ่นได้ ประวัติความเป็นมาและเรื่องราวในอดีตของชุมชนสามารถบอกได้ว่าชุมชนนั้นเคยทำและทำอะไรได้บ้าง เชื่อหรือไม่เชื่อเรื่องอะไร รวมถึงมีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ถูกรวบรวมกลายเป็นภูมิปัญญาและสืบทอดต่อมายังผู้คนในท้องถิ่น ดังนั้น การกลับไปรู้จักตัวตนของผู้คนในท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับชีวิตอนาคตและช่วยชะลอความเป็นโลกาภิวัตน์เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ อีกทั้งความรู้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังเป็นข้อมูลสำหรับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554: 156) นอกจากนี้การจำลองพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ซึ่งจะช่วยส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเดิม แนวทางการพัฒนามีดังนี้

- การจำลองพื้นที่บริเวณลำแจะ ในอดีตลำแจะเป็นลำน้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวโคกกระชาย จากการสืบค้นข้อมูลและภาพถ่ายเก่าพบว่า ลำน้ำแห่งนี้เป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคของชาวบ้านซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ประวัติศาสตร์และพื้นที่ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการสร้างสะพานไม้ข้ามคลองเชื่อมต่อไปยังอีกฝั่งหนึ่ง การสร้างระหัดวิดน้ำเพื่อผันน้ำมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงการสร้างโบสถ์กลางน้ำสำหรับประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์ แต่ปัจจุบันสิ่งปลูกสร้างเหล่านั้นได้เสื่อมสภาพและสูญหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่สูญหายไป จึงควรสร้างสะพานข้ามลำแจะและระหัดวิดน้ำ ณ ตำแหน่งที่ตั้งในอดีต โดยจำลองจากรูปแบบเดิมที่ปรากฏในภาพถ่ายตามแนวคิดของกลุ่มภาคีที่มาร่วมระดมความคิดเห็น เพื่อเป็นอนุสรณ์แสดงวิถีชีวิตของชาวโคกกระชายในอดีตและเป็นการสร้าง

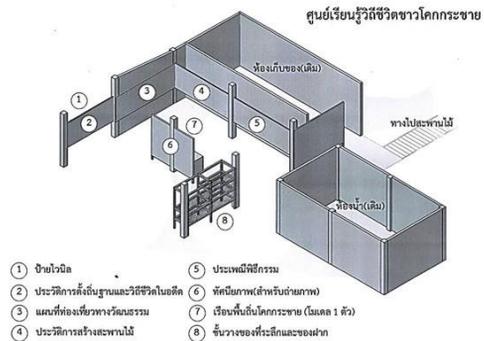
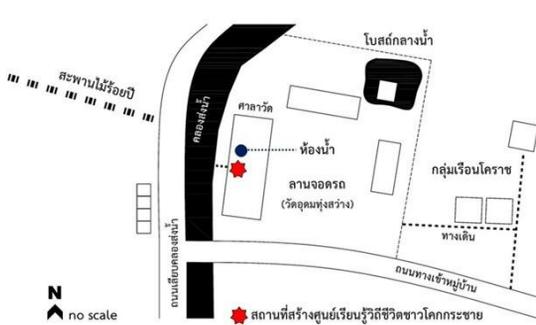
แหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่โดยอ้างอิงจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งนี้ ควรมีการวางผังบริเวณและการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสม โดยเฉพาะการปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม พร้อมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวจะต้องขออนุญาตการใช้พื้นที่จากสำนักงานชลประทานและกรมเจ้าท่า ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ควบคุมดูแลพื้นที่ และต้องของบประมาณและดำเนินโครงการโดยองค์กรท้องถิ่น

- การจำลองพื้นที่หนองไทร บริเวณช่วงต้นสะพานไม่มีหนองน้ำขนาดใหญ่มากนักชื่อ “หนองไทร” ซึ่งในอดีตชาวบ้านนิยมมาตักน้ำไปใช้อุปโภคบริโภค รวมถึงเป็นที่อาบน้ำและเล่นน้ำของเด็กๆ จนกลายเป็นพื้นที่พบปะทางสังคมแห่งหนึ่ง (ไทพอย เวียนกระโทก, 2563) ปัจจุบันแม้ว่าจะเกิดความตื่นใจ แต่ชาวบ้านยังใช้พื้นที่นี้เป็นจุดแวะพักสำหรับนักท่องเที่ยวโดยสร้างเป็นระเบียงยื่นออกไป ทั้งนี้ ในที่ประชุมระดมความคิดเห็นได้มีข้อเสนอแนะว่าควรพัฒนาจุดแวะพักบริเวณนี้ และควรจำลองอุโบสถมาไว้กลางหนองไทร โดยขุดลอกให้กลับมามีสภาพเดิมและปลูกไม้้ำเพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงาม ซึ่งนอกจากจะเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ผ่านงานสถาปัตยกรรมจากหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการสร้างแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่เชื่อมโยงกับสะพานไม้เดิม

2.2.2) การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรม ชาวโคกกระชายในอดีตนิยมสร้างที่พักอาศัยตามรูปแบบเรือนโคราช ปัจจุบันหลงเหลือเรือนโคราชหลังหนึ่งที่มีอายุมากกว่าร้อยปี ซึ่งฝาเรือนมีการจัดวางลวดลายคล้ายฝาปะกนเรือนไทยภาคกลาง จึงมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนเรือนโคราชทั่วไป เนื่องจากเป็นเรือนขนาดใหญ่ของอดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรกจึงมีการก่อสร้างด้วยการเข้าไม้ที่ประณีตสมกับเป็นเรือนของผู้มีฐานะ แต่ปัจจุบันถูกทิ้งร้าง ไม่มีผู้อยู่อาศัย ในมติที่ประชุมมีความเห็นว่าควรซื้อเรือนหลังนี้แล้วย้ายไปสร้างใหม่บริเวณทุ่งนาใกล้สะพานไม้ร้อยปี เพื่อใช้เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมแสดงวิถีชีวิตชาวโคกกระชายในอดีต โดยออกแบบได้ถนุเรือนเป็นที่นั่งเล่นพักผ่อนชมวิวยุคใหม่พร้อมจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ ชั้นบนควรจำลองการใช้พื้นที่ ได้แก่ เรือนนอน ครัว จัดนิทรรศการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาการปลูกสร้างเรือน ภาพถ่ายเก่า และควรมีโรงโม่ที่เปิดมุมมองในการชมทิวทัศน์ทุ่งนา ภูเขา และสะพานไม้ เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนั้น ควรสร้างองค์ประกอบรอบตัวเรือน เช่น ยุ้งข้าว พร้อมจัดแสดงอุปกรณ์การเกษตร การสร้างศูนย์ฯดังกล่าวเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในลักษณะของการสร้างใหม่ (reconstruction) โดยเคลื่อนย้ายอาคารทั้งหมดไปยังที่ตั้งแห่งใหม่ภายใต้การดำเนินงานบนพื้นฐานของหลักฐานที่เที่ยงตรง การออกแบบอาคารใหม่ควรมีความยืดหยุ่นไม่ตายตัวจนขาดจินตนาการ ในขณะเดียวกันควรมีการใช้วัสดุแบบประเพณีนิยมในงานสมัยใหม่หรือใช้วัสดุสมัยใหม่กับเทคนิคที่คล้ายคลึงกับที่ใช้ในท้องถิ่นแบบโบราณด้วยเช่นกัน (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2559: 233) เพื่อใช้เป็นสถานที่รวบรวมจัดแสดงงานศิลปหัตถกรรมทั้งสิ่งที่ยังคงอยู่และการฟื้นฟูสิ่งสูญหายกลับคืนมา รวมถึงเป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมทั้งช่วงวันหยุดหรืองานเทศกาล ในลักษณะลานวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การที่จะจัดตั้งศูนย์ฯได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้ง อบต.โคกกระชาย คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรอิสระ พ่อค้าประชาชน โรงเรียน และเจ้าของเรือน โดยมีมหาวิทยาลัยเป็นผู้ให้ความรู้ อีกทั้งควรจัดตั้งคณะทำงานในการดูแลรักษาและบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบและมีความยั่งยืน

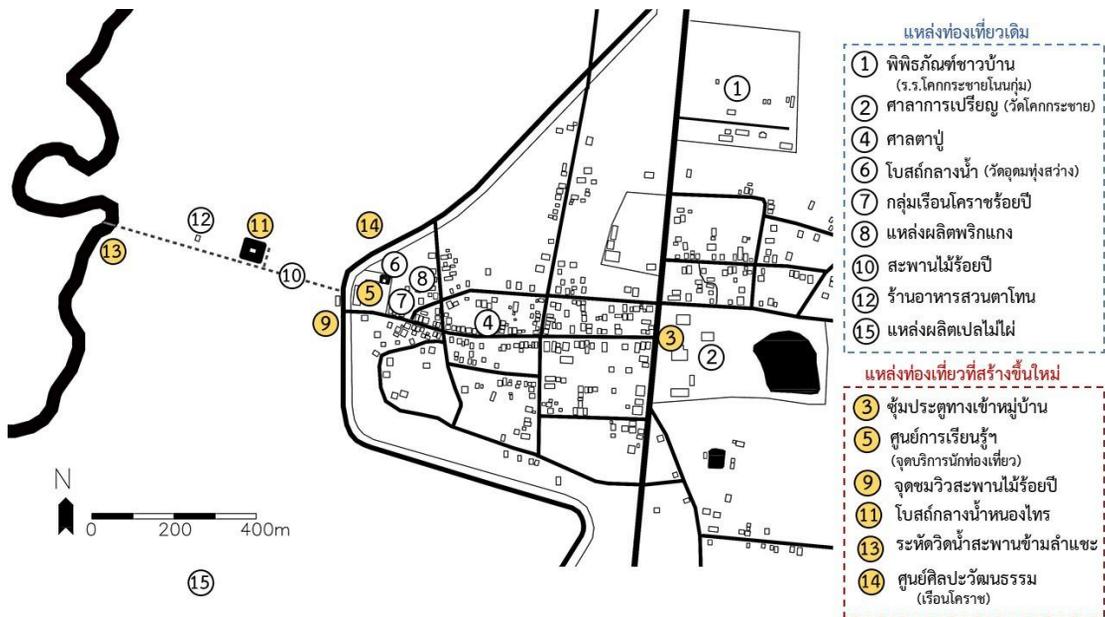
2.3) การสร้างศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชายด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นสถานที่บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โดยได้รับงบประมาณการก่อสร้างจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์รวบรวมข้อมูล ออกแบบและวางผังศูนย์ดังกล่าวโดยบูรณาการร่วมกับการดำเนินงานวิจัยและการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการศึกษาพัฒนาภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น โดยเลือกตำแหน่งที่ตั้งคือ บริเวณศาลาเอนกประสงค์

ของวัดอุดมทุ่งสว่าง เนื่องจากเคยเป็นจุดเริ่มต้นของสะพานไม้เดิมตั้งปรากฏหลักฐานในภาพถ่ายเก่า อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นพื้นที่ว่าง ซึ่งผู้ที่เข้ามาชมกิจกรรมสามารถมองเห็นได้ง่าย ภายในมีห้องน้ำแยกชายหญิงหลายห้อง มีพื้นที่ว่างสำหรับจัดเป็นที่นั่งพักคอยและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้านหน้ามีลานจอดรถขนาดใหญ่ และที่สำคัญมีทางเดินเชื่อมต่อไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น เช่น สะพานไม้ร้อยปี โบสถ์กลางน้ำ แหล่งผลิตพริกแกง และกลุ่มเรือนโคราช ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ประสบความสำเร็จได้จากความร่วมมือหลายภาคส่วน ได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา การมอบพื้นที่ก่อสร้างจากวัดอุดมทุ่งสว่าง และความร่วมมือกันในกลุ่มภาคือนุรักษ์และพัฒนาสะพานไม้ร้อยปีในการระดมข้อมูลเพื่อจัดแสดง ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นจุดบริการข้อมูลการท่องเที่ยว เป็นจุดนัดพบหรือพื้นที่พักคอยของนักท่องเที่ยว และเป็นแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนควรมีการจัดตั้งคณะทำงานในการดูแลบริหารจัดการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 5 ตำแหน่งที่ตั้ง ผังบริเวณ และบรรยากาศภายในศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชาย
ที่มา: ภาพถ่ายโดย เอกรัตน์ เอกศาสตร์, 2563

3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการเดินทางและทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้น จึงควรมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวและจุดต่างๆ ภายในชุมชน เช่น สร้างซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านเพื่อเป็นจุดหมายตาโดยออกแบบให้สื่อถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นและสอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม ควรมีป้ายบอกทางเพื่อนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังจุดบริการนักท่องเที่ยว (ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชาย) ซึ่งจะ เป็นสถานที่แรกสำหรับบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ควรมีป้ายบอกทางตลอดเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยว มีแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวกระจายตามจุดต่างๆ จัดหาที่จอดรถให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวหรือวันหยุด นอกจากนี้ควรปรับปรุงห้องน้ำที่มีอยู่เดิมให้สะอาดและสร้างห้องน้ำบริเวณแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้เพียงพอ เป็นต้น

ชุมประตู่ทางเข้าหมู่บ้าน (3)

ศูนย์การเรียนรู้ (จุดบริการนักท่องเที่ยว) (5)

จุดชมวิวสะพานไม้ร้อยปี (9)

โบสถ์กลางน้ำหนองไทร (11)

ระหัดวิดน้ำ - สะพานข้ามลำแจะ (13)

ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม (เรือนโคราช) (14)

ภาพที่ 6 แนวทางการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวเดิม

4) การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4.1) การสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ พริกแกงของกลุ่มแม่บ้าน และเครื่องจักสาน เพื่อเป็นการส่งเสริมผู้ประกอบการวัฒนธรรม จึงควรพัฒนาพื้นที่ผลิตสินค้าเหล่านั้นให้สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดให้มีพื้นที่สาธิตกรรมวิธีการผลิต พื้นที่จัดแสดงสินค้าเพื่อจำหน่าย และควรจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการผลิต

4.2) การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม เนื่องจากชาวโคกกระชายดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับ วิถีวัฒนธรรมข้าว อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่สัมพันธ์กับทุ่งนาและแหล่งน้ำ ดังนั้น จึงควรฟื้นฟูพิธีกรรมเหล่านั้นขึ้นมาโดยถอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชนและผู้อาวุโส แล้วบันทึกเป็นเอกสารเพื่อนำไปพัฒนา

ต่อยอดเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดแสดงหรือสาธิตพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวและขนบธรรมเนียม การอยู่อาศัย การสาธิตการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการดำรงชีพในอดีต โดยแสดง ณ ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม บ้านโคกกระชาย ซึ่งมีองค์ประกอบหลักเป็นเรือนโคราช ยุงข้าว และลานวัฒนธรรม นอกจากนั้น ชาวโคกกระชาย ยังให้ความสำคัญกับการจัดงานประเพณีประจำปี โดยเฉพาะงานลอยกระทงโดยกำหนดในแผนการจัดงานประจำปี ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น เพื่อให้งานลอยกระทงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและสื่อถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ท้องถิ่น ควรขยายขอบเขตพื้นที่การจัดงานให้เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใหม่ที่สร้างขึ้นแล้วจัด กิจกรรมให้เกิดความหลากหลาย เช่น บริเวณสะพานข้ามลำแฉะและระหัดวิดน้ำ ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมบ้านโคกกระชาย (เรือนโคราช) โดยมีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวโคกกระชายเป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถและห้องน้ำ เป็นต้น

4.3) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ครบวงจร เพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวอยู่ในชุมชนนานขึ้นและ ตัดสินใจพักค้างในหมู่บ้าน เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ แผนที่ท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะ ช่วยประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูล ส่งผลให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวกระจายไปยังจุดต่างๆ อีกทั้ง การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม และการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้งชุมชน นอกจากนั้น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะแพคเกจจิ้ง 1 วัน 1 คืน พร้อมบริการอาหารพื้นถิ่นและที่พักโฮมสเตย์ ซึ่งบริหารจัดการโดยกลุ่มภาคีและคนในชุมชนเป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะ ช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

5) กลไกการพัฒนาพื้นที่ การที่จะพัฒนาบ้านโคกกระชายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้ นั้นจะต้องอาศัยการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ศักยภาพพบว่า หน่วยงาน องค์กร รวมถึงคนในชุมชนต่างก็มีความรักความผูกพันและภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดของตน ประกอบกับมีความต้องการที่จะ พัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับการรักษาสมาคมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ความเข้มแข็ง ของหน่วยงานและภาคประชาชนนี้เป็นจุดแข็งและเป็นต้นทุนให้เกิดการพัฒนาต่อไปได้ ดังนั้น การรวมกลุ่มกันในนาม “ภาคีอนุรักษ์และพัฒนาสะพานไม้ร้อยปี” จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและการดำเนินงาน โดยร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ กลุ่มภาคีประกอบไปด้วยตัวแทนจาก 5 ภาคส่วนในพื้นที่ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลโคกกระชาย ซึ่งมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย โครงการ กิจกรรม และเสนอของบประมาณ ในการพัฒนาพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนจากภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการการ ดำเนินงานพัฒนาพื้นที่และการจัดกิจกรรม กลุ่มผู้เสียสละอนุรักษ์สะพานไม้ร้อยปีจะเป็นกำลังหนุนเสริมในการอนุรักษ์ พื้นฟูและร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนา โรงเรียนบ้านโคกกระชายโนนกลุ่มจะเป็นสถานที่รวบรวมองค์ความรู้และ สร้างจิตสำนึกกับบ้านเกิดให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ อีกทั้งยังเป็นหน่วยงานที่ช่วยสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อ ไปได้ รวมถึงผู้ประกอบการภายในชุมชนที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ภาคีดังกล่าวจะเป็น กลุ่มหลักที่ช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน ควรมีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน

อภิปรายและสรุปผล

การขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยกลุ่มภาคี ผนวกกับการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนก่อให้เกิดการ วางแผน กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) แนวทางการพัฒนาพื้นที่ (area based

development) ทั้งการกำหนดเส้นทางสัญจร ผังแม่บทและแผนแม่บทในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน โครงการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว 2) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม (cultural mapping) เพื่อเป็นเครื่องมือที่บ่งชี้ถึงการมีอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งที่สูญหายไปแล้วหรือยังคงมีอยู่ภายในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อันจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่นำไปพัฒนาต่อยอดด้านการท่องเที่ยวต่อไป 3) การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม (cultural space) ที่มีอยู่เดิมทั้งที่เป็นศาสนาคาร สถานที่แห่งความศรัทธา แหล่งเรียนรู้ และการจำลองขึ้นใหม่ เช่น การฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรม รวมถึงการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศกาลงานประเพณี โดยผสมผสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (cultural product) โดยการพัฒนาต่อยอดจากข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมมาสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน นำไปสู่การสืบสานและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ 5) การพัฒนาบริการทางวัฒนธรรม (cultural service) จากข้อมูลแผนที่วัฒนธรรม โดยส่งเสริมให้ผู้ประกอบการวัฒนธรรมในชุมชน (cultural entrepreneur) นำความรู้ดังกล่าวมาสร้างกิจกรรม เช่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ การจัดทำเทศกาลงานประเพณี เป็นต้น นำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเป็นการสร้างคุณค่าทางจิตใจและรักษาทุนทางวัฒนธรรมเดิมไว้

แนวทางการพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ กิจอุดม เสือเจริญ (2559: 49-50) เกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 5 ประการ ดังนี้คือ 1) สถานที่ท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์และความโดดเด่นสามารถจูงใจนักท่องเที่ยวได้ (attraction) 2) มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางที่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยวที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น (access) 3) สถานที่พักใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสร้างความรู้สึกสะดวกสบายและปลอดภัย (accommodation) 4) การบริการนักท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการและสร้างประสบการณ์ใหม่ (amenities) 5) ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นมีความตระหนักถึงภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและมีทัศนคติที่ดีต่อนักท่องเที่ยว (awareness) นอกจากนี้แนวทางดังกล่าวยังเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 2 ด้าน คือ 1) การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการใช้ประโยชน์พื้นที่ 2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว การบริการสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2549 อ้างถึงใน ภาณุพงศ์ สิทธิวิทย์, 2554: 16-17)

ทั้งนี้หากเกิดการขับเคลื่อนโดยกลุ่มภาคีพร้อมทั้งประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว พร้อมทั้งส่งเสริมศักยภาพด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งในมิติของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น รวมถึงการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง โดยการสร้างเครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นในลักษณะการร่วมกันทำงานแบบเป็นองค์กรรวม จะทำให้บ้านโคกกระชายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาในลักษณะการร่วมกันคิด ตัดสินใจ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ประกอบกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม รวมถึงการสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนที่ตนอยู่ ก่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (ยุพาพร รูปงาม, 2545: 5) เป็นการจัดการตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางบนฐานความคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการ

ท่องเที่ยว โดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นต้นทุนในการท่องเที่ยวและมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานร่วมกันดูแลทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น ตลอดจนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่สำคัญ โดยลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการสร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กระจายอย่างทั่วถึง เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าร่วมในการจัดการ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว (ปกรณั พัฒนานุโรจน์ และ นิตยา พัดเกาะ, 2553: 28) ประกอบกับควรมีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อวางแผนการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยวการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการตลาด ในลักษณะการประเมินผล ตรวจสอบ หรือวิจัยโดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรงแล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการด้านการบริการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งควรมีการพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะกลุ่มภาคีที่จัดตั้งขึ้น โดยส่งเสริมการฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรส่งผลให้เกิดการยกระดับมาตรฐานบริการการท่องเที่ยวตามมา (กิจอุดม เสือเจริญ, 2559: 52-54) ซึ่งแนวทางที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างความมั่นคงและยั่งยืนทางเศรษฐกิจชุมชนอย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่มอบทุนสนับสนุนการวิจัยนี้ และขอขอบคุณกลุ่มภาคีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลและให้ความร่วมมือตลอดดำเนินงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กองคลังแผนที่ กรมแผนที่ทหาร. (ม.ป.ป.). *แผนที่บ้านโคกกระชาย อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดนครราชสีมา*. [แผนที่].
กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการข้อมูลทางแผนที่ กองคลังแผนที่ กรมแผนที่ทหาร
การุณย์ ศุภมิตรโยธิน. (2563). *การศึกษาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาการปลูกสร้างเรือนโคราช: กรณีศึกษาบ้านโคกกระชาย อ.ศรีบุญเรือง จ.นครราชสีมา*. (รายงานการวิจัย) นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
กิจอุดม เสือเจริญ. (2559). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าจังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด.
ชรินทร์ ศรีวงษา. (2563, 10 พฤษภาคม). รองผู้ใหญ่บ้านโคกกระชาย หมู่ 1. [บทสัมภาษณ์]
ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
ไทพอย เวียนกระโทก. (2563, 14 มิถุนายน). กลุ่มผู้เสียสละอนุรักษ์สะพานไม้ร้อยปี. [บทสัมภาษณ์]
ปกรณั พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ. (2553). (รายงานการวิจัย)สกลนคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ปรานอม ต้นสุขานันท์. (2559). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ปัญญา แยมกระโทก. (2563, 10 พฤษภาคม). ผู้ใหญ่บ้านโคกกระชาย หมู่ 1. [บทสัมภาษณ์]
ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ. (2544). วิทยานิพนธ์การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ยุพาพร รูปงาม. (2545). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมัคร สถิตนิลรัตน์. (2563, 3 เมษายน). อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกกระชายโนนกลุ่ม อ.ครบุรี
จ.นครราชสีมา. [บทสัมภาษณ์.]

เอกรัตน์ เอกศาสตร์. (2563). ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. Retrieved from
<https://www.facebook.com/NRRUKoratCenter>.

